

BALKÁN

Közel van, mégis távoli. Ismerős, és mégis mintha csak közhelyeket ismernénk vele kapcsolatban. A Balkán – zene. A Balkán – film. A Balkán – háború. És még sorolhatnánk, mi jut elsőként eszünkbe erről a régióról, amely minden, csak nem „balkáni”. És persze nem is pusztá földrajzi fogalom, hanem – ha akarjuk – életérzés. Míg másnak élet-halál kérdés (lásd „puskaporos hordó”, egy újabb közhelyet ide citálva). *Couleur locale*, amely nemzetközi terméké fejleszthető. Megannyi Balkán – mondhatnánk a róla készült pillanatsfelvételeket szemlélve, legyen szó akár a jelen lapszámában szereplő esszékről, tanulmányokról, valamint a hozzájuk ezúttal szorosan kapcsolódó kritikákról. Ez volna a Balkán? Egy biztos: ez is a Balkán. Amely távoli, mégis közel van.

Balogh Ádám

A BALKÁN MINT RÉGIÓ A RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI MAGYAR HISTORIOGRÁFIÁBAN

1. A Balkán mint régió

A Balkán-félsziget mint történeti-földrajzi régió évszázadok óta külön szerepet játszik Ázsia és Európa közötti átmeneti és közvetítő kulturális övezetként, szinte összekötő kapocsként. Regionális különállása a két földrész találkozásának és egymásra hatásának specifikumával magyarázható, hiszen vegyes kulturális és antropológiai jellegzetességekkel rendelkezik. Az itt élők, bár számtalanszor kerültek konfliktusba egymással, rendszeresen megfogalmazták az összefogás gondolatát, amely a külső befolyás és a közvetlen beavatkozás megszüntetéséhez is hozzásegítette volna az itteni kis nemzeteket. A 18. század végétől induló lassú nemzeti ébredéssel a nacionalizmusok egymással is szembe kerültek a nemzetegyesítés célja miatt, de a vallási-etnikai ellentétek kibékítésére még ezután is rendszeresen születtek összefogáson alapuló nagyállam-tervezetek.¹

Ez a két út folyamatosan jelen van a Balkán politikai gondolkodásában, és rendszeresen jelennek meg a kirekesztő nacionalista retorika mellett a föderalista vagy dualista koncepciók (például a jugoszláv eszme, a föderalista elképzelések sora, a görög-albán összefogás a 20. század elején a „közös pelaszg múltra” alapozva, vagy az államok közötti szorosabb együttműködést célul kitűző 1934-es Balkán-paktum).

1 Rigasz Ferosz Velesztinlisz 1797-es alkotmánytervezete az első, amely a felvilágosodás alapelveit próbálta a Balkán viszonylatában alkalmazni egy nagy területű állam megalakítása révén: az összes balkáni nemzet egyesítését tűzte ki célul *Rumélia, Kis-Ázsia, a Földközi-tengeri szigetek és Vlachia [Észak-Görögország] lakosságának új politikai irányítása* címmel megjelent tervezetében. Elképzelése kiindulási pont lesz a 19. századi balkáni politikai gondolkodók körében. Megítélése a mai napig vitatott; a kutatók egy része a pánhellén eszme előfutárának és atyjának tartja, mert államalakulatát Görög Köztársaságnak nevezte, és mert minden nemzetnek a görög nyelv használatát írta elő. (Így az összes későbbi nacionalista „nagy eszme” példájul is szolgált.) Ugyanakkor a szerzők másik csoportja úgy véli, Rigasznál jelen volt a nemzetek egyenlőségének az alapelve, köztársasága a nemzeti szuverenitáson alapult volna, ezért a föderációs gondolat első képviselőjét tisztelik benne a Balkánon. Ahogy Todorov is állítja, Rigasz egy demokratikus alapokon nyugvó, az összes nemzetiség egyenlőségét megvalósító államot képzelt el. Varban N. Todorov, *Greek Federalism During the Nineteenth Century. Ideas and Projects*, Boulder, New York, 1995, 7.